

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси

1998 йил 19 май

14 (144) - сон

ГУРУР УЙФОТИНГ!

Мухтарам «МТ»!
Ҳар бир эл-юртнинг ўз меҳриғиси бўлади. Яқинда мамлакат раҳбарининг хотира маросимида айтаган сўзлари, тақлифларини «ТВ»да кўриб, эшитиб ўтириб, шундай меҳриғи ҳақида ўйладим. «МТ» саҳифаларида миллатимизга меҳриғи каби таъсир қиладиган сўзлар ёзилгандан мутаассир бўламан. Шундай деб тушунаман. Узоқ вақтлар кўнглимдаги бор гапларни айтиб мактуб ёзмоқчи бўламану, негадир журъат қилолмайман. Бир томони қаричлик. Саксондан ошганман. Қаричлик журъатсизликмикин-а, деб қўяман.

«Сабо» ётиқур саломатини»

ки, бу асарлар ўз-ўзидан пайдо бўлган эмас. Улар тира тафаккур ва гурур меvasи эмасми? Бу мавзунини мен Фаргона вилояти матбуотида кўтариш ҳусусида ҳамкасблар билан фикрлашиб кўргандим. Темага қизиқиш катта. Лекин эҳлати оларимканми. Жуда улкан, масъулиятли мавзу. Тошкент ҳақида фақат Ўзбекистонда эмас, бутун дунёда гапириш учун асос бор. Бунинг сиз мендан яхши биласиз.

Давлат раҳбарининг 9 май кунини хотира кўни каби нишонлаш ва шаҳарларнинг қуруқ номларини қайд қилиш ўрнига шаҳарларнинг исм-шарифларини ўчмас қилиб битиб қўйиш ҳақидаги тақлифлари чўқур инсонийлиги билан бизни мамнун этди. Тошкент қанчалар азим ва улғу пойтахт эканлиги устида ўйладим. Шу боис миннатдорчилик изҳорларига эрк бермай, бир мавзу устида бош қотириб юрганимни айтмоқчиман. Гапнинг лўндаси. Тошкентимиз ҳақида одамларимиз қалбида илоҳий бир гурур уйғотиш масаласига қандай қарайсиз? Бир вақтлар Л. Неверовнинг «Тошкент — нон шаҳри» китобини ўқиганмиз. Анча кейин Мақсуд ога Шайхзоданинг «Тошкентимиз»си жуда машҳур эди. Демокриман-

Советлар даврида ҳар икки сўзнинг бирида Москва вакили бўлиб, Тошкентнинг муҳим ролини таъкидлаш учун асос бор. Бунинг сиз мендан яхши биласиз. Советлар даврида ҳар икки сўзнинг бирида Москва вакили бўлиб, Тошкентнинг муҳим ролини таъкидлаш учун асос бор. Бунинг сиз мендан яхши биласиз.

Вазир МУЗАФФАРОВ

Фаргона

АДОЛАТ КУЙЧИСИ

Тўхтам

Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Давлат мукофоти лауреати, Халқаро Калифорния Академиясининг академиги Одил Ёқубов таваллудига 70 йил тўлиши муносабати билан уни муазам минбарданми ёки матбуот орқали табриқлар эканман, бу, фақат бир расмийлик эмас, балки, бир қўлдаги гул, бир қўлдаги шароб, шунингдек, қалбдаги меҳрим аломатидир.

Бугун эса алу юртда машҳур, китоб аҳлининг суюкли адаби Одил Ёқубовнинг биринчи асарини биринчи бўлиб ўқиб, эълон қилганлигимдан, ҳатто, мактансам-мактанмасам, уни кашф этганлигимдан, катта ижодига оқ йўл тилганимдан faxрланаман.

Одил Ёқубовнинг ўзи айтишича, у қадим Туркистон манзилларидан бири дилбар, ҳушманзара Отабой қишлоғида дунёга келган, лекин, унга на болалик бахти, на ёшлик тахти nasib эди? Гапнинг очиги энди бўйи қўзилиб, одам таниганида унинг азиз ва ардоқли падарини, ўз даврининг ўз фикрлари маърифатпарварини, «ман-ман» деган пешқадам зиёлисини ногаҳон занжирбанд ва ниҳоят отиб ташлашлар, даҳшат! Бу, ҳануз, ўша машҳур тузумнинг ҳужми бўлиб, акс-садо беради. Боз устига ўғил қўлида интиқом тоши, қўзида алам ёши...

Одил Ёқубов атоқли санъаткор, ҳақўй ёзувчи, адолат куйчиси. Бунга унинг яқин ўтмишидаги «Муқаддас» ва «Диёнат», шунингдек, ҳамон кўлма-кўл ўтиб, ўқилаётган «Улғбек хазиnasi» ва «Кўна дунё» номи тарихий романлари, айниқса, Ўзбекистон мустақиллиги шарафига бахшида этилган долзарб мавзудаги бадиий етук «Адолат манзили» ва «Фотиҳи музаффар ёҳуд бир париваш асири» асарлари диққатга сазовордир.

Ойлар, йиллар ўтди. Ҳали бағоятта етмаган Одил етим-есирликда ўсди, не-не куйинчиликлари кўрди. Аммо замон зиддиятларига қарши қўлимдан куч унда кун сайин пайдо бўла бошлади, олға интиларверди... ўрта мактаби тамомлаб, Армия сафига қақирди, хрибуки, уруш тугай-тугай деб қолган эди. Шунга қарамасдан узил-қесил жанг майдонига кирди, фашизм устидан қозонилган буюк ғалабага елка тулиб, унга камарбаста бўлди.

Одил Ёқубов дўстга дўст, ҳамдард, заҳматқаш, садди пок, лабази ҳалол меҳрибон инсон. Мен унга бахт-саодат, истиқлол ишқиде яна янги ижодий парвоз, умрбоқийлик тилайман.

Рамаз БОБОЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

Яна ойлар, йиллар ўтди. Энди Одил Ёқубов Тошкент Давлат дорилфунунининг студенти... Уни филология факултетининг дарсхонасида кўриш мумкин. Шунингдек, баъзи кўнлар газета, журнал редакцияларида, ҳатто кейинчалик театр бадиий кенгашиларида катта-кичик қўлемлар билан пайдо бўла бошлади. Демак, илҳом париси уни эрта уйғотди ва у адабиёт даргоҳига собит қадам қўйди.

СУРАТДА: О.Ёқубов таниқли ёзувчи
Ч. Айтматов билан.

Мен Одилни кам деганда эллик йилдан бери биламан. Бу орада қанча суварлар оқиб, қанча шамоллар эсиб ўтди. Эсласам, олис ва оғир жанглардан толиб-толиб қайтган, эғиндаги рангида ранг йўқ эски гимнастеркасини ҳали ечиб улгурмаган қирчиллама бир йигит кўз олдимида ҳамон камтарона тортиниби туради. Зотан, мен уни шу ҳолатда биринчи бор кўрганман.

Ҳўш, қачон ва қаерда? Ўша йиллари мен «Ленин уқуни» (ҳозирги «Тонг юлдузи») газетасида муҳаррир эдим. Кўнлардан бир кун бир неча мактаб дафтарига сиёҳ билан ёзилган почта орқали редакцияга жўнатилган бир қиссан олдим. Муҳова устида йирик ҳарфлар билан «Тенгдошлар», деб битиб қўйилган. Ундан юқориде Одил Ёқубов деган имзо... Хуллас, шундай қилиб, мен кеча эндигина қўлига қалам олган,

Партия кундаликлари ТАБИЙ, САМИМИЙ ВА ДОИМИЙ

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Раёсатининг 1998 йил 12 майда бўлиб ўтган йиғилишида Олий Мажлисининг XI сессиясида қабул қилинган янги қўнлар ва ҳужжатлар, давлат раҳбари Ислам Каримовнинг сессиядаги чиқишлари, Россия ва Алматидеги учрашуларда баён қилган ташқи ҳамда ички сийасатимиз йўналишларида доир кўпиррали йил-йўриқлари асосида партия ташкилоти, унинг фаоллари, тарафдорлари ва хайрхоҳлари олдиде турган вазифалар кўриб чиқилди.

Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ ҳўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришга оид қўн ҳужжатлари, «Ер кодексини», «Оила кодексини», «Виждон арқинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида», «Чет эл инвестициялари тўғрисида», «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида» сингари қўнларни мазмун-моҳиятини партия аъзоларининг чуқур ўзлаштириши, ўз сийсий иш фаолиятида уларни қўллаш ҳамда истифода этиши ҳўқуқини, сийсий маданиятнинг мўҳим бўлиши эканлигини йиғилишида таъкидланди. Қўнларини чуқур ўзлаштириш, уларга тижриқининг, иқтисодий муносабатларнинг тама тоши деб қараш — дунвий тафаккур ва дунвий тарбиянинг мухтакам қадор топишида катта аҳамиятга эгадир.

Йиғилишида сийсий ишларни маънавий-маърифий, маданий ишлар билан чамбарчас боғланган ҳолда олиб бориш — Миллий тикланиш партиясимиз сийсий партиягина эмас, маънавий ва кадрятлар партияси деб аталишига ҳақли суратда сазовор бўлади.

Раёсат йиғилишида Тошкент вилояти партия кенгаши раиси Аскар Ортиқов, Тошкент шаҳар партия кенгаши раиси Иброҳим Абдуганов, Тошкент Давлат консерваториясининг профессори Сайфи Жалил сўзга чиқдилар ва партиянинг халқ ўртасида субў-этибор топиши, танилиши, қиёвчи уйғотиши билан боғлиқ ҳаётини масалалар юзасидан фикр алмашдилар.

Раёсат йиғилишини Иброҳим Раҳимов олиб борди.

ЎЗ МУХБИРИМИЗ

Музей қандай маскан?
Инсон ундан қандай маънавий, рухий, ақлий озуқа олади? Инсон ички дунёсини тарбиялашда, рухий олами, дунёқарашининг кенгайишида ёмон ҳаёллардан, беамзони, бетайин, ўз вақтини бекорга сарф қилишдан холи равишида санъат тасвириётга ошно бўлган ёш авлод ўз умрини, бўш вақтини, бедор онларини гўзаллик дунёси билан мулоқотда сермазмун ўтишига ҳизмат қилади. Рухий бой, маънавий гўзал, таъби нозик, эҳтиросли инсон атрофига, муносабатда бўлган кишиларга нур таратиши, яхшилиқ уруғини сочиши билан бирга ёмон йўлдан, қалтис қадамдан доимо сақланади, бошқаларни ҳам шу йўлда тарбиялайди, таъсирини ўтказида. «Яхшидан дод қолади» деб беркорга айтмаган халқимиз. Шунинг учун ҳам шаҳримиз майдонларида ташкил топаётган бог-роғ хайкалтарошлиғи, очиқ ҳавода ташкил этилган музейлар одамлар ишга келаётганда ҳам, қайтаётганда ҳам ёки дам олиш пайтларида ҳам уларга ҳамроҳ. Ана шу ҳамроҳлик инсоннинг руҳига таъсир қилади. Метронинг тўхташ жойларида ҳам расмолларимиз бекор бадиий солномалар яратмаганлар. Улар оламига кирганда руҳимиз тетиклашди, қалбимизда соф туйғу, енгил нур шуълаланади. Европа кишиларининг кўни музейсиз ўтмайди.

Санкт-Петербург Бадиий Академиясида тахсил кўрган йилларимиз ҳафтанинг бир кечаси албатта театрга, бир оқшом эса музейга боришни мўлжаллардик. У дамларни тоқатсизлик билан кутардик. Музейлар кўз ўнгимизда ўзгача оламларни очарди.

ЛУКСОРДАН БУХОРОГАЧА... МАДАНИЯТЛАР ШОНИ...

халқлар, маданиятлар тарихи ва ҳаракатини ўрганиш, тадиқ қилиш маскаларидир. Биз саксонини йилларнинг бошларида Югославиянинг Адриатика денгизи қирғоғи билан туташиб кетган баландликда ташкил қилинган бог-роғ маданияти, хайкалтарошлиғи билан танишишга муяссар бўлган эдик. Бу бог-музейга машҳур хайкалтарош И. Мештровичнинг уй музейи туташиб кетганди. Очиқ ҳавода ўрнатилган хайкаллар жозибаси хали ҳам кўз олдимида гавдаланади. Бундай таассуротлар бутун умр киши қалбини жунбўшга солади, кўнгли кўзи билан кўрилган, қабул қилинган қалбини ҳеч қачон тарк этмай кўвонч нурларига фарқ қилиб туради.

Непал мамлакатини ўраб олган Ҳимолой тоғларининг баланд ёнбағирларида кўрилган буддий бутхона-

ларнинг очиқ ҳаводаги гаройиб музей тусини олган нуруний, сирли, қайтарилма гўзал манзаралари, меъморчиликнинг ноб обидалари тоғлар билан туташиб, руҳонийлар ички дунёси, урф-одати, маънавий оламига хос қайтарилмас ҳарорат билан ўнгиллик топиб сизга номаълум, сирли кайфият бағишлади. Ёки бўлмаса, форлар ичига ишланган VII асрга тааллуқли Шива фаолиятига хос монументал тас-

18 май — Халқаро музейлар кўни

Бу мулоқотдан олинган таассуротни ҳеч бир музей экспонатидан олиш мумкин эмас. Ёки бўлмаса Қоҳирадаги Миср миллий музейи, бутун Нил дарёси ва Нил соҳили, Саҳрои Кабир қаъридаги неча минг йиллардан буён тугаб адо бўлмас, бутун дунёдан келаётган сайёҳларнинг совға-хотира сифатида ва босқинчиларни-

лари бизга инсоният тарихи, ўтмиши ҳақида ҳаёжонли хабарлар етаказида, жонли мулоқотда бўлади. Хива, Бухоро, Самарқанд меъморчилиги, темурийлар даврида бунёд этилган ўлмас обидалар, Ялантўғий яратган бойликлар, халқ ақл-заковатидан вужудга келган Регистон Луксордан ҳеч бир кам эмас. Қадимий ёдгорликлар Ўзбекистонда сон-саноксиз. Аждодлардан бизга қолган бойликлар яна халқ, мамлакат учун ишламоқда, бизни дунёга танитмоқда, йўқотган ўрнимизни қайтармоқда. Бу обидалардан унумли, ҳозирги давр руҳидан, бозор иқтисоди шароитидан келиб чиқиб, бойликка бойлик қўшиш йўлида фойдалансак, дунё аҳлини боҳабар қилсак, туризмни кучли йўлга қўйсак, нур устига аъло нур бўлар эди. Бой, бадавлат кишиларимиздаги ватан гурури, халқ хазиnasiни сақлаб қолиш, кўз-кўз қилиш истаги қанча кучли бўлса, бу ишда янги-янги имкониятлар, кўлими кенг янги кўтлар очиларди. Туризмга, музейларга сарф қилинган маблағ бир неча қарра кўпайиб-кўпайиб қайтиши кўп бора исботини топган.

Абдували
ЭГАМБЕРДИЕВ,
Ўзбекистон Бадиий Академияси
Санъатшунослик илмий-тадиқот институтининг «Тасвирий санъат» бўлими мудири

Адабий гурунглр

ИЖОД ҚУДРАТ, ГЎЗАЛЛИК, ИЛОҲИЁТГА ДАҲЛДОРЛИКДИР

Ёзувчи Назар Эшонқул билан суҳбат

Мухбир: Назар ака, руҳият тарихи бўлими адабиёт ҳақида сўз очишдан олдин япон адиби Акутагаванинг «Инсоният ҳаёти Бодлернинг бир сатрига ҳам арзимайди», — деган сўзларига қандай қарашингизни билмоқчи эдим.

Назар Эшонқул: Акутагаванинг гапи сўз қаршисидаги ҳайратдан тугилган. Бодлер эса сўзининг қудратини янги поғонага кўтарган шоир эди. Унинг ҳар бир шеърида исён — қалбнинг, руҳнинг, мусибатли юракнинг исёни сезилиб туради. Бодлергача бўлган шеърийатда ижтимоий муносабатларга, тартибларга исён қилинади. Бодлер инсоннинг моҳиятига, унинг ибтидосига исён қилди. «Исён инсон моҳиятидадир» деган экзистенциялча фалсафа асли Бодлердан бошланган; унинг қарашларига кўра инсоннинг ўзи ҳар қандай фалсафанинг, диннинг манбаидир. Бодлер шеърларини ўқиган одам инсониятнинг бўйнидаги жуда катта масъулият бўйинтиригини аниқ ҳис этади — шу лаҳзада ўқувчи ўзи муҳим деб ҳисоблаб келган ташвишу, иқричқирлар арзимас нарсага айланади. Бодлер шеърийати ижод — исённинг ёркин намунаси. Ижод Бодлер назариде инкордир. У ҳамма нарсани инкор қилди. Бодлер инкордан дунё яратди. Бу дунё изтиробга, одам ҳақидаги оғриқларга тўла сўз дунёсидир. Сўз одамини маст қилади. Акутагаванинг гапи ана шу «мастоналик» кайфиятидир. Буни шарҳда жунун деб ҳам аташарди.

Мухбир: Санъат, хусусан адабиёт ҳозир сиз айтганингиздай, жунун дунёси. Айтингчи, инсонда ана шу дунёга бўлган соғинч ёки бўлмаса эҳтиёжининг пайдо бўлишига бош сабаб нима деб ўйлайсиз?

Н. Эшонқул: Ҳали инсон қалбида гўзалликка бўлган интилиш сўнмаган экан, у санъатга ҳамisha эҳтиёж сезаверади. Фақат итлар ёки ҳайвонларгина санъатни тушунайди, унга эҳтиёж сезмайди. Одам ҳамisha ўзидан мукамалроқ нарсага интилади. Санъат эса ҳозирча инсонга қараганда мукамалроқ, унга эҳтиёж сезиш ана шу мукамалликка интилиш дегани. Агар сиз айтётган «жунун» хаёл маъносиде бўлса, тўғри — адабиёт хаёлот дунёси. Қурувчи гиштдан уй қуради, ёзувчи хаёлдан дунё яратарди. Дард, оғрик, мусибат, изтироб, билим ана шу хаёлнинг мустақам тирақлари. Буларнинг биронтасини сугуриб олсангиз, адабиёт ағдарилб ташарди. Истеъвод ҳам асли хаёл билан хаётни омўхташатириш, бир-бирига яқинлаштириш ва бу иккисидан янги дунё ярата олиш маҳоратидир.

Давоми учинчи бетда

ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ТАШКИЛОТЛАР ВА ҲАРАКАТЛАР

Жамиятнинг сиёсий тузилишида сиёсий институтлар, партиялар қатори оммавий, ижтимоий-сиёсий ташкилотлар ва ҳаракатларнинг ҳам ўрни катта...

сиёсий ташкилот, умуман олганда эса, халқ ҳаракати сифатида иш юритилмоқда. Ҳозирда Ўзбекистон Президентини, ҳукуматини ҳамда жойлардаги ҳокимликлар фаолиятини келиб чиқадиган...

«МТ»: воқеалар, хабарлар

АҲБОБ, ЙИГИЛМОҚНИ ФАРОФАТ ТУТИНГИЗ

Ҳазрати БОБУРнинг бу рубоийлари шундай давом этади: ЖАМИЯТНИНГ БОШИНИ ДАВЛАТ ТУТИНГИЗ. Ҳазрат назарларида туғилган йилларнинг кўнгли яқин одамларнинг ажувамларидир...

СИЁСИЙ КАЙФИЯТНИНГ ШАКЛЛАНИШИ

Иккинчи мақола

расмини янада кенгайтириш зарур. Бойси — ёш авлод фақат аҳолининг муайян қисми бўлиб қолмай, жамият тараққиётини...

сиёсий ҳодисаларнинг моҳирини билишга интиллишлари, юксак фаоллик кўрсатишлари, ажбдор ва информაციалари тез қабул қилишлари...

Омма сиёсий кайфиятининг шаклланиши ва амал қилишига ижтимоий ҳаракатлар ҳам ўзига ҳос хисса қўшади. Улар оммавий хусусиятга эга бўлиб, маълум мақсадни қўлаб тузишда...

Омманинг сиёсий кайфиятини шакллантириш ва уни амалий йўналтиришда ҳаракатларнинг фаолиятлари задиқлати бўлиш эҳтимолдан холи эмас...

«Халқ бирлиги» ҳаракати Ўзбекистоннинг сиёсий тизимини муҳим ўрин эгаллаган. У нисбатан оммавий ижтимоий-сиёсий ташкилот...

Кўриниб турибдики, Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган сиёсий институтлар, партиялар ва халқ ҳаракатлари давр тарқозосига кўра вужудга келган ва эндиликда давр билан биргеза ўзгариб, ривожланиб бормоқда...

Биринчи ҳолат шу билан боғлиқки, мафкуравий таъсир жараёнида говий эътиқод ва социал-психологик кайфиятнинг маълум тизими пайдо бўлади...

Иккинчи ҳолат вақтинчалик ёки доимий мафкуравий таъсир самарадорлиги вужудга келишининг катализатори (секинлаштирадиган) ёки тезлаштирувчиси сифатида чекланишини ва барқарорлигини сабабчи тарзда намоён бўлади...

Туртинчи ҳолат сиёсий кайфиятнинг мустаҳкамланиб, кучайиб, кенгайиб (бойиб) боришига ёки сиёсий кайфият мазмунининг турри томонга ўзгариб боришига тааллуқлидир. Мафкуравий фаолият бундай ҳолатда аввало шаклланиб бўлган сиёсий кайфиятнинг мазмунини бойитишга ёки ўзгартиришга қаратилган бўлади...

Ушундай қилиб, жамиятдаги мавжуд сиёсий институтлар, партиялар ва ижтимоий-оммавий ташкилотларнинг кучли демократик ҳуқуқий давлатни ва фуқаролик жамиятини барпо этишдаги роллари бекиёсдир.

Баҳодир Карим ИМИНОВ, Тўлқинжон КАРИМОВ

Ҳазрат Алишер Навоиди «оммани юзи» деган биркима кўп ўради. Оммани унинг аслида им билан қурилган уй демакдир. Тангри дунёни им билан қурилган, унда им билан яшайди, нима яхши нарса бўлса, унга им билан етишайди...

«Миллий тикланиш» демократик партияси расми Иброҳим Гафуров миллий мафкура, уни англамоқ йўллари, бу англашда иқтисоднинг ўрни, Олий Мажлис сессияларида қабул қилинган қонунлар ва ҳужжатлар мазмун-моҳияти ҳақида сўзлади.

Ушундай қилиб, «Миллий истиқлол» мафкураси, билан йўналтирилиши ва маънавий инсон мазмуни тарқатиши мумкин.

Маънавий инсон мазмуни тарқатиши мумкин. Маънавий инсон мазмуни тарқатиши мумкин. Маънавий инсон мазмуни тарқатиши мумкин.

«Миллий тикланиш» партияси яшармоқда. Қайси ҳақиқатда бақувват, навқирон фикри билар аётайган бўлса, уша ҳақиқатнинг кўнгли туқ, хотирам ешайди. Шу маънода, ёшлар билан бойиётган партиянинг ҳам юзи ёрда маҳкамроқ туради. Батан, давлат унч ёниб, қўйиб ишлайди...

«Миллий тикланиш» партияси яшармоқда. Қайси ҳақиқатда бақувват, навқирон фикри билар аётайган бўлса, уша ҳақиқатнинг кўнгли туқ, хотирам ешайди. Шу маънода, ёшлар билан бойиётган партиянинг ҳам юзи ёрда маҳкамроқ туради. Батан, давлат унч ёниб, қўйиб ишлайди...

«Миллий тикланиш» партияси яшармоқда. Қайси ҳақиқатда бақувват, навқирон фикри билар аётайган бўлса, уша ҳақиқатнинг кўнгли туқ, хотирам ешайди. Шу маънода, ёшлар билан бойиётган партиянинг ҳам юзи ёрда маҳкамроқ туради. Батан, давлат унч ёниб, қўйиб ишлайди...

МАЪНАВИЯТИМИЗ ФАЗОСИ

Навоий шахрида 15 май куни вилоят ҳокимлигининг ташаббуси билан «Жўли номлари — халқ тили ва маънавиятининг андур мероси» мавзусида республика илмий конференцияси бўлиб ўтди.

Илмий анжуман жамоатчилик ўртасида катта қизиқиш уйғотди. Унда Эрнст Бергмот, Тожи Корвез, Бекмурод Йўлдошев, С. Иноят, Раёно Толипова, Б. Хамдамов, А. Жўраев, О. Ҳожибаев, И. Гафуров, Ф. Ҳикमतова сингари олим, ўқитувчи, ишқорик зиёлиларнинг маъруза ва чиқишлари анжуман иш-тироқларида унқилмас таассурот қолдирди.

«Миллий тикланиш» партияси яшармоқда. Қайси ҳақиқатда бақувват, навқирон фикри билар аётайган бўлса, уша ҳақиқатнинг кўнгли туқ, хотирам ешайди. Шу маънода, ёшлар билан бойиётган партиянинг ҳам юзи ёрда маҳкамроқ туради. Батан, давлат унч ёниб, қўйиб ишлайди...

«Миллий тикланиш» партияси яшармоқда. Қайси ҳақиқатда бақувват, навқирон фикри билар аётайган бўлса, уша ҳақиқатнинг кўнгли туқ, хотирам ешайди. Шу маънода, ёшлар билан бойиётган партиянинг ҳам юзи ёрда маҳкамроқ туради. Батан, давлат унч ёниб, қўйиб ишлайди...

Мустамакка қишанлардан халос бўлган ҳар бир мамлакат тоза ҳаводан нафас олишга, кенг ва яшил майдонларга чиқишга интилади. Кўрғанинги тўдириб нафас олган, бутун вужудига ором ва фароғат ёйилди. Ана шу дақиқаларда у ўзининг бир замоналар қандай халқ бўлганини йўлаб, ўзалинга қайтиш йўллари ахтарди.

Ўзбек халқи туркий дарахтининг азамат шоҳларидан бири. Унинг тарихи, маънавий ва маънавий маданияти ўзига хос йўлдан бориб, ўзбекиона гоғларни вужудга келтирди. Бу гоғлар, жўрқор қилиб айтганда, ўзбекчиликдир.

Ҳўш, ўзбекчилик гоғсини қачон туғилган?... Бу гоғнинг олис тарихига эмас, балки 1917 йил инқилобларидан кейинги ҳаракатига бир қур назар ташлашнинг ўзинёк бизга қўлаб ибратли воқеалардан шохидлик беради.

Ҳар шундаки, аср бошларидаги миллий уйғониш ҳаракати 1917 йил октябр тўнтаридан, тўғрироғи, 1918 йилнинг февралда Туркистон мухторият ҳукумати қонга ботирилган, бошқа бир қиёфага кириш ва маҳфияна иш олиб боришга мажбур бўлди. Шунда Фитрат бошлиқ бир гуруҳ шoir ва олимлар адабий ташкилот тузиш ва ўз мақсадларини шу ташкилот орқали амалга оширишга қарор қилдилар. Совет давлатининг Туркистон ўлкасидаги раҳбарлари сиёсий ишларга аралашмаслик шарт билан бундай ташкилотнинг тузилишига розилик бердилар. Шу тарзда 1919 йили «Чигатой гурунги» ташкилотини ташкилот қиладилар.

Шубҳасиз, савол туғилади: нима учун Фитрат бу ташкилотни «Чигатой гурунги» деб атади? Нима учун? Аср бошларида Мунаввар қори томонидан тузилган шунга ўхшаш гурунги «Миллий мажлислар» деб аталган. Лекин Туркистон ўлкасида бошвешвиклар томонидан қаттиқ назорат этилиб турилган бир вақтда «Миллий мажлис» ҳам ёшларга ўхшаш бошқа атам ҳам уларни, албатта «Чигатой гурунги» ҳам Фитрат ташкилотига мағзини қачиш мушкул бўлган бир номни берган.

Шуни айтиш керакки, Мовароуннаҳрга тугааш ўқиларда яшган халқлар ва ерларни «Чигатой улуси» деб аташган. Бу ерларда истиқомат қилган халқлар тили ана шу атам билан ўзлар боғлиқ ҳолда «Чигатой тили», мўғуллар истисолоддан кейинги адабиёт эса «Чигатой адабиёти» деб аталган. Чигатой эса Чингизхоннинг иккинчи ўғли бўлиб, ота амрига қўра, у Фулжадан — Шарқий Туркистондан Амударё бўйларига қадар қўзилган ерларга ҳукмронлик қилган. Шу даврдан бошлаб мажбур ҳудуд ўзбек халқининг тарихий ватани ҳисобланиб келган.

Фитрат ташкилотга «Чигатой гурунги» номини берганида, унга бошвешвиклар мағзини қачиш қийин бўлган ана шу маънони юқлаган. «Чигатой гурунги» ўзбек халқининг тарихий ватанида шу халқ вакиллари томонидан қурилган гурунги, деганидир. Бошқача айтганда, бу ҳам аслида ўша «миллий мажлислар»нинг бир оз ўзгача аталishiдир. Жайдарли қилиб айтганда, Фитрат бу атам орқали ўзбек халқи яшайдиган жуғрофий ҳудудни, яъни ўзбекчилик гоғсини ҳаракат этадиган майдонини белгилаб берган.

Сиёсий ишларга аралашмаслик ваъдаси билан тузилган бу ташкилотни тузишдан мақсад «Чигатой тили»нинг соғлигини сақлаб қолиш, «Чигатой адабиёти» эришган баъдий йўтуқларни мустаҳкамлаш бўлган. Лекин шу билан бирга «Миллий маданият мухторият» сўзларини ўзига шoir қилиб олган «Чигатой гурунги» бундан бир йил муқаддам қизил қўшим томонидан тор-мор этилган «Туркистон мухторияти» гоғсини адабий-маданий жаҳдада давом эттиришни ҳам ўз олдига вазифа қилиб қўйган эди.

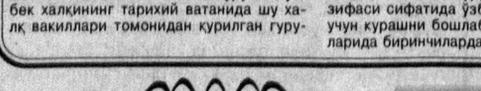
Фитрат ва унинг маслакдошлари нукта назаридан ҳар бир миллатнинг миллат даражасига қўлаб қўйиш учун, биринчи навбатда муҳим бир ватани ҳам катъий чегаралари бўлиши лозим. Улар, яъни Фитрат ва маслакдошлари «Чигатой улуси» таркибига кирган ерларни ўзбек халқи яшайдиган ватан, деб билдилар ва шу ватанининг мустақиллигига эришиш учун курашни турли босқичларга ажратиб, ҳар бир босқич учун ҳаракат дастурини белгилаб чиқдилар. Туркистон мухторият ҳукумати тугатилиб, бошвешвиклар тузуми қарор топгандан кейинги дастлабки даврда уларнинг ўз олдларига қўйган вази-фаларидан бири ва асосийси ўзбек тилининг соғлиғи учун кураш масаласи бўлди. Бинобарин, Фитрат нуктани назардан ўзбекчилик гоғсининг иккинчи асосий шартини тил муаммоси эди.

Маълумки, узоқ тарихий даврлар мобайнида, турли босқичлар ва бошқа халқлар билан ўзаро алоқалар, ҳатто қатиш-ширар натижасида ўзбек тилининг лутга тарқибига араб ва форс сўзлари қатт миқдор тартиби ташкил этиб борган. Агар тарихий жараёнининг ана шу қонуни совет даврида ҳам ҳукми сурадиган бўлса, яқин йиллар ичида ўзбек тили рус сўзларининг ҳам қўлаб миқдорда кириб келиши ҳеч гап эмас эди. Шунинг учун ҳам Фитрат 1919 йилда, «Чигатой гурунги»нинг асосий вази-фаси сифатида ўзбек тилининг соғлиғи учун курашни бошлаб берди. У ўз мақола-ларида биринчилардан бўлиб араб ва форс

сўзларини туркий сўзлар билан алмаштириш, араб ёзувини ислох қилиш, атамасунослик мезонларини ишлаб чиқишга киришди. Унинг бу ташаббуси «гурунги» иш-тироқчилари томонидан изил давом этирилди. Адолат ўзасидан шунини айтиш керакки, бу гоғ Мунаввар қорининг «Ёр юзи» ёхуд «Жуғрофия» деб аталган дарслиғида Фитратдан ўй йил илгари қўйилган. Мунаввар қори ҳам ўзбек тилининг араб ва форс тиллари таъсиридан халос бўлиши лозимлигини тушушган. Лекин у бу соҳа-

маданий юксакликка қўтарилиши билан бу аънабанага барҳам берилган. Лекин, барибир, туркий тилдаги араб ва форс сўзларининг маъни ҳатто Алишер Навоийнинг бу соҳадаги фаолияти билан ҳам сезиларли даражада сусаймади. Шунинг учун ҳам XX асрнинг 10-йиллари келиб араб ва форс сўзларини туркий сўзлар билан алмаштириш масаласи ҳақиқатда ҳаракати дастуридан ўрин олиш лозим бўлган масала эканлиғи аён бўлди. Ва бу ҳол ўзбекчилик гоғсининг зарур ва бирламчи

лар. Улар ўртасидаги курашнинг авж олиши бошвешвиклар мафхфи хизматининг иштирокисиз бўлмаган, албатта. Фитратнинг маслакдошларидан бири Боту шу йилларда турли гуруҳлар ўртасида кечган низо ва курашларга тўхталиб, бундай маълумотни берган: «Мен баъзан Шорасул Зунун билан, баъзан Икромов билан шёрларимани Фитратга олиб борардим. Шорасул Зунун ҳам Саид Ахрорий тарафига ўтгач, биз у билан ҳам биродарлик алоқаларини уздик... Биз Фитрат билан шу нарсани билардик: Тошкент, Фарғона, Самарқанд, Бухоро ва Хоразмда яшовчи ва ўзларини ўзбек, тожик, турк деб атавчи барча халқлар чигатой улусига мансуб бўлиб, уларни ўзбек деб аташ лозим; ўзбеклар мустақил миллият бўлгани учун усмонли тилини қабул қилмаслиғи ва ўзларини турк деб атамасликлари лозим». Фитрат томонидан олға сурилган ана шу фикр, унинг назариди, ўзбекчилик асосларининг гоғт муҳим шартини эди. Аммо ўша даврда ўзбек халқининг бошвешвиклардан нахотини Туркия билан боғланган Мунаввар қорига бу гоғ бошвешвиклар олдида таълим бўлиши аналганган. Шунинг учун ҳам у Фитрат ва у раҳбарлари билан «Чигатой гурунги» қарши барча восталар билан курашган. Фитрат гуруҳи билан Мунаввар қори гуруҳи ўртасидаги келишмовчилик уларнинг ҳар иккаласи учун ҳам зарарли эди. Унда мустамаккачилик йотиши аниқ эди. Бунини, наамси, Мунаввар қоричилар ҳам яқин англаганлар. Шу боғи Фитрат гуруҳи билан суғил тузиш учун ўз эътиборини юборганлар. Бу ҳақда Боту шундай маълумот беради: «...Бу маънога натижаси ўлароқ барча пантуркистлар бизга қарши шиддатли ҳужумга ўтидилар. Улар Тошкентдан янги имлони ўрганиш буйича тузилган курашларини тарқатиб юбориб, аҳоли ўртасида атеистик — даҳриёна ишларини дастон қилдилар. Бу сўнги ҳолат аҳолиимизни шу ҳақоти оғирлаштириб юборди ва «Чигатой гурунги» нурой бошлади... «Чигатой гурунги» Фитрат раҳбарлигида амалга оширган сўнги иши 1921 йил январда адабий тил ва имло масалалари буйича ўтган биринчи ўзбек илмий курултойи бўлди. Фитрат курултойда «Чигатой гурунги» номидан янги ўзбек имлоси тўғрисида маъруза қилди... Муса Бегвешнинг тўғрисида фойдаланган Тошкент заёлиларининг руҳоний қисми «Чигатой гурунги»нинг даҳриёна имлосига қарши намойиш қилдилар. Муса Бегвеш курултойда панисломчилик ва пантуркизмнинг тарғиб

наим КАРИМОВ, профессор

МИЛЛИЙ МАЗОНЛАР

миллий мазонлар, миллий мазонлар, миллий мазонлар...

Юрт кечмишлари

ва ташвиқ этиди. Курултойда жуда кўп киши қатнашди. Фитрат ўзининг жавоб сўзида на ўзи, на биродарлари турларга қарши эмасликларини, фақат ўзбеклар биларлиши учун аввал МУСТАҚИЛ МИЛЛАТ бўлишлари, фақат мавжуд бирликларига биларлишлари мумкинлигини айтиди.

Фитрат назариди, ўзбек заёлиларининг бир неча гуруҳларга бўлиниши ўзбекчиликнинг мустақил миллат сифатида шаклланиш йўлида жиддий нуқсон эди. Шунинг учун ҳам, у ўзбек халқининг биларлиши учун, энг аввал, мустақил миллат даражасига қўтарилиши лозим деб билди. Бунинг учун эса халқ, унинг назариди, маданияланиши, бошқа халқлар танлаган тараққиёт моделини илоҳийлаштираслиқ керак эди.

Тарих ушбу курашда ҳақиқат Фитрат томониди эканини исобот қилди. Лекин бу ҳол Мунаввар қори тўғрисида бизнинг салбий ҳисолаларга келишимизга ҳуқуқ берамайди. Эеро, у ҳам ўзбек халқининг миллий истиқлол ва тараққиётга эришиши йўлида фидоийларча курашган улуг маърифатпарвар сиймодир.

Шундай қилиб, Фитратнинг катъий эътиқодида кўра, ўзбекчилик гоғсининг унчинчи шартини миллатни маданиялаштириш бўлган. Яъни сарой ва саройларга яқин дорилар билан чегараланган маданиятни халқ оммасига яқинлаштириш, санъат ва адабиётнинг барча соҳаларини янги тараққиёт босқичига қўтариш бўлган. Шу маънода у муслиқий тарбияга ҳам алоҳида эътибор берган, шахматни ҳам тарғиб қилган. Ўзбек халқи тарихининг турли даврлари ҳақида китоблар ёзган. Ўзбек ва умуман Шарқ мўлимтоз адабиётини теран ўрганиб, Ясаовидан замондошларига қадар бўлган ёзувчилар ҳаёти ва ижоди ҳақида фанқитқотлар яратган. У шуғулланмаган тақдир ва адабиёт соҳаси қарийб бўлмаган.

Хулоса қилиб айтганда, Фитрат ўзбекчилик асосларини ана шу тўрт шартнинг мавжуд бўлишида кўрган, буларсиз ўзбек миллатининг бўлиниши тасаввур ҳам этмаган. Бу шартлар эса биринчидан, ҳар бир миллатнинг ўз тарихий ватанига эга бўлиши, иккинчидан, миллий тилининг соғлиғига эришиши, учинчидан, ўз йўлидан бориши ва тўртинчидан, миллий қадриятлар аънаёлар ва тарихий маданий илдизларига таянган ҳолда ривожланишини кўзда тутгани. Фитрат ва у раҳнамоси бўлган ўзбек заёлилари 20-йиллар арафасида ана шу эътиқоддан келиб чиққан ҳолда ўзбекчилик асосларини белгилашга уриндилар. Уларнинг бугун ижоди ва сёрқира фаолияти ўзбекчиликнинг ана шу асосларини мустаҳкамлаш, халқни маданиялаштириш ва шу орқали миллий истиқлолга эришишга қаратилди.

наим КАРИМОВ, профессор

